

ra respecte d'un sistema fonamentat en les relacions socials de producció com a equivalent de ser representació social en forma de domini cultural i polític. La mundialització capitalista demana l'autocrítica al tacticisme practicat per l'esquerra reformista i la falsa il·lusió de superació de contradiccions que tramet (p. 320).

També se'n deriva que un moviment social d'esquerres, o una organització que se'n proclami, només té sentit si es concreta en una formació social. No existeix esquerra sense nació. Per bé que no s'hi dediqui un apartat explícit, Diez al·ludeix al nacionalisme d'Estat concebut, ben adequadament, com a interferència cultural (i de mentalitat) alienant que, entre el vuit-cents i el nou-cents, obstaculitzava la consciència de classe (p. 78), aspecte fonamental a desenvolupar. La qüestió nacional com a variable estructural —com es mostra al Principat des de 2007— que interpel·la l'estratègia de l'esquerra nacionalista (espanyola) com a pol fonamental de la modernització del nacionalisme banal, o quotidià, i, per contra, la necessària identificació de l'esquerra nacional amb la sobirania de la nació sense Estat.

L'assaig suposa una crítica constructiva del sentit de les interpretacions que secularment i actual maldeven —i malden— per a assolir un gir transformador. Altrament el bagatge

polític i intel·lectual de tradicions seculars de lluita contra l'explotació i la minorització esdevindrà arqueologia. L'aportació de Xavier Diez (continuada amb una «història crítica de les esquerres als Països Catalans»?) ens n'alerta de manera clara i concisa, malgrat Fukuyama, els seus previsibles aliats socialdemòcrates i, en conseqüència, les quatre columnes legitimades pel *socialisme* liberal, ben establertes per l'autor d'*Anatomia d'una ruptura (Espanya, Catalunya, 1975-2014)*: individualisme, multiculturalisme, cosmopolitisme i societat oberta (p. 232-233). Contra l'anomia, la història no té fi.

XAVIER FERRÉ TRILL

Universitat Rovira i Virgili

xavier.ferre@urv.cat

BOLÒS, Jordi; HURTADO, Víctor (2018). *Atles del comtat de Barcelona (801-993)*. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor.

Amb aquest volum, desè dels «Atles dels comtats de la Catalunya carolíngia», s'acaba una col·lecció que va començar l'any 1998, i que han realitzat íntegrament Jordi Bolòs i Víctor Hurtado, amb la col·laboració inestimable dels responsables de l'edi-

torial Rafael Dalmau. Els Atles estan estretament associats a la *Catalunya carolíngia*, el projecte d'edició de tots els documents catalans d'abans de l'any 1000 agrupats per comtats, que Ramon d'Abadal va concebre fa cent anys i que la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans ha patrocinat des de l'any 1920. Pel que fa a l'aspecte documental, la *Catalunya carolíngia* està pràcticament acabada. Només resta per publicar el volum VIII dedicat als comtats d'Urgell, Cerdanya i Berga, que ja està en procés de correcció. Els documents reunits en els diferents volums de la *Catalunya carolíngia* han estat precisament la base informativa necessària per a la confecció dels Atles de Bolòs i Hurtado. Recordem la seqüència d'aparició dels volums de la seva col·lecció, tots editats per Rafael Dalmau:

Atles del comtat de Besalú (785-988), 1998, 95 p.

Atles dels comtats d'Empúries i Peralada (780-991), 1999, 93 p.

Atles del comtat de Girona (785-993), 2000, 101 p.

Atles del comtat d'Osona (798-993), 2001, 125 p.

Atles del comtat de Manresa (798-993), 2004, 109 p.

Atles del comtat d'Urgell (v 788 - 993), 2006, 143 p.

Atles dels comtats de Rosselló, Conflent, Vallespir i Fenollet (759-991), 2009, 151 p.

Atles dels comtats de Pallars i Ribagorça (v 806 - v 998), 2012, 167 p.

Atles dels comtats de Cerdanya i Berga (v 788 - 990), 2015, 159 p.

Atles del comtat de Barcelona (801-993), 2018, 198 p.

És una satisfacció que, després de vint anys de l'aparició de l'*Atles del comtat de Besalú*, primer volum de la col·lecció, aquesta gran obra hagi arribat a la fi. La satisfacció és justificada per la utilitat de la col·lecció, la qualitat tècnica, el rigor científic i l'erudició esmerçada, i també perquè és el necessari complement de la *Catalunya carolíngia*, justament quan aquesta obra cabdal també s'acaba, una obra que, pels milers de documents que conté, palesa la fidelitat dels catalans de fa mil anys al dret escrit i la paraula donada.

Bolòs i Hurtado van adoptar en el primer volum de la seva col·lecció una metodologia de treball i exposició gràfica i textual dels resultats que han mantingut durant els anys. La col·lecció presenta, doncs, una unitat formal, d'estructura i disposició dels materials, de combinació de centenars de mapes, fotografia de paisatges i monuments en color, plànols i explicacions escrites; materials riquíssims, a través dels quals s'observen les diferències de contingut,

pròpies de la geografia i història de cada comtat. Tenint en compte aquest matís, la presentació que tot seguit farem del darrer volum de la col·lecció servirà per prendre consciència del contingut global i del valor de conjunt de la col·lecció.

L'*Atles del comtat de Barcelona* comença amb un pròleg general que fa la història de la col·lecció mateixa, del que hi havia de cartografia històrica al país els anys vuitanta, quan Bolòs i Hurtado van posar-se a treballar en aquest domini, dels projectes que tenien, dels resultats assolits i de la situació actual de la cartografia històrica a Catalunya i a Europa. El balanç és positiu, i els autors poden sentir-se orgullosos, i n'estan, del treball fet, que es pot resumir dient que, en aquest terreny, han situat Catalunya al nivell dels països avançats d'Europa. És clar que, com sempre, el que en aquests països s'ha fet en cartografia històrica, amb tot l'ajut públic necessari, en el si de grans institucions de recerca, aquí s'ha realitzat exclusivament amb el sacrifici i treball personal dels autors, i la voluntat i el compromís de l'editor amb la cultura, i de tots ells amb el país.

Segueix a continuació, com en tots els volums de la col·lecció, un pròleg molt breu i específic dedicat al comtat concret objecte de l'Atles, en aquest cas el de Barcelona. En aquest

pròleg és valora la documentació conservada, com a font històrica fonamental per a la confecció dels mapes, i es destaca el paper de Barcelona i els seus comtes en aquella època. Després, com en tots els volums de la col·lecció, els materials s'estructuren en quatre grans parts.

La primera té valor introductori i està dedicada al medi geogràfic i a la història política i eclesiàstica. En ella es fa palesa l'eficàcia de combinar la representació cartogràfica amb el discurs escrit, fins al punt, diríem, que l'Atles sembla fer aquí la funció d'una síntesi històrico-geogràfica especialment atractiva pel joc de les imatges. Després de precisar els límits del comtat, i d'explicar-ne la morfologia, amb atenció especial als deltes del Llobregat i del Besòs, el clima i la vegetació, comencen els mapes més pròpiament històrics, des de l'antiguitat tardana fins a l'assalt d'Almansur a Barcelona l'any 985. En ells ja s'observa la generosa erudició dels autors, que sintetitzen bé i representen cartogràficament la història política del comtat en època carolíngia. A destacar el mapa que il·lustra l'expansió per la marca del Penedès amb la xarxa de castells. Aquesta part va seguida d'una cronologia que posa en paral·lel els esdeveniments polítics més importants ocorreguts al comtat de Barcelona, als altres comtats catalans i a Europa.

Una segona part, que per als especialistes i estudiosos de l'alta edat mitjana a Catalunya és sens dubte la més important, la formen el mapa toponímic general, a escala 1:100.000, en el qual es recullen en diferents fulls i se situen sobre el terreny la quasi totalitat dels 1.685 noms de lloc que afloren en els documents dels segles IX i X al comtat de Barcelona, i sis mapes dedicats a mostrar l'origen dels topònims. Es tracta de mapes de topònims preromans, topònims creats en època romana, topònims amb nom germànic, topònims àrabs, topònims d'interès històric especial i advocacions. La tria i qualificació dels topònims és una tasca difícil, que requereix especials coneixements de filologia, però que és molt important perquè mostra en aquest cas la forma al·luvial o sedimentària a través de la qual es va anar construint la identitat cultural dels catalans durant l'antiguitat i l'alta edat mitjana. El complement necessari del gran mapa toponímic general és l'índex que apareix al final del volum on figura la qualificació de cada lloc (villa, castell, casa, vilar), la primera data en què és mencionat, el nom actual, el municipi i la comarca. Ja ho hem dit: una eina de treball imprescindible per als estudiosos d'aquesta època.

Els mapes dedicats a representar les activitats econòmiques no hi podien faltar. Formen, com en tota la

col·lecció, el tercer bloc de mapes del volum. Tot i que és molt difícil, per no dir impossible, avaluar la importància de cadascuna de les activitats productives i comercials que d'una manera o altra afloren en la documentació de l'època, i més difícil encara representar-les cartogràficament, Bolòs i Hurtado ho intenten, i se'n surten força bé. Representen sobre els mapes, i en la mesura del possible, tot el que han trobat als documents sobre boscos, pastures, ramaderia, pesca, terres de conreu, fruiters, zones de regadiu, pous, plantes industrials, molins, forns, trulls, fargues, mercats, vies, ponts, ports, etc. Els mapes, no pas fàcils de llegir, estan farcits de signes d'activitat, però també hi ha erms i terres verges: boscos, pastures, matollars, herbassars i roqueteres. És impossible quantificar-ho, però, i si l'espai no cultivat fos el dominant, fos omnipresent en aquella època? Llavors la seva existència com a terra deserta i, doncs, pública podria ser la clau per explicar en gran mesura la història social i política del període. Aquest és un dels grans beneficis del treball de Bolòs i Hurtado: que permet imaginar mirant. Ajuda a repensar el passat. Els mapes econòmics generals es complementen amb un llarg nombre d'estudis de cas, de mapes concrets de llocs, termes, zones, valls i comarques, que permeten aprofundir en el coneixement

ment cartogràfic de la història viscuda pels catalans de mil anys enrere.

Els mapes de la quarta i darrera part del volum també són importants. Situen sobre el terreny els dominis, en el sentit de llocs on els governants o potestats tenien béns i drets, i d'on extreien els recursos per viure, mantenir la seva posició i exercir els seus poders i funcions. Bolòs i Hurtado diferencien amb mapes específics entre dominis comtals, vescomtals, senyoriais i de l'Església (episcopals, monacals i de parròquies). Parlen de dominis i no de senyories, i fan bé. Aquella societat estava en una fase de transició al feudalisme, i en els dominis es podia observar encara la doble naturalesa originària del poder sobre la terra i els homes: la pública i la patrimonial, que es fondeva en les senyories. En aquest sentit és important fixar-se en les vil·les com a demarcacions fiscals que formen els dominis, i adonar-se de la importància dels límits de les vil·les i de la rellevància dels erms en el seu interior. La relectura dels documents i la consulta d'aquests mapes ajudaran els investigadors a avançar, creiem, en un més bon coneixement del poder i la societat d'aquella època.

Dins d'aquest darrer bloc, en el mapa dedicat a demarcacions, sembla haver-hi una barreja, en si mateixa il·lustrativa, de vil·les i termes castrals. I és que aquí, al comtat de Barcelona,

més que en altres, coexisteixen aquests dos tipus de demarcacions: una demarcació antiga de vil·les de fundació o refundació carolíngia al nord-est, i una més nova de castells al sud-oest, més enllà del Llobregat, ben explicable si tenim en compte que Barcelona és un comtat fronter. La documentació presenta aquesta frontera com a deserta, però segurament no ho era. Passava simplement que els comtes i els seus vassalls no hi reconeixien o no hi volien reconèixer drets preexistents. En tot cas, aquest mapa de demarcacions, juntament amb el de la marca del Penedès, que s'endinsa en el segle XI, són útils per explicar l'encastellament de la frontera.

Per no oblidar res, els autors insereixen un mapa heterogeni que il·lustra aspectes diversos d'història social, un mapa de cenobis, cel·les i religiositat, i alguns mapes dedicats a monestirs concrets. En aquest sentit, remarcarem la importància del mapa dedicat al domini de Sant Pere de les Puelles, reconstruït judicialment l'any 992, arran d'un judici de *reparatio* d'escriptures perdudes arran de l'assalt d'Almansur. La inclusió d'un mapa amb la toponímia del domini de Sant Cugat, que va estudiar Xavier Bou en la seva tesi de llicenciatura, és també un encert.

En fi, aquesta col·lecció d'Atles dels comtats de la Catalunya carolíngia

és i serà una eina d'imprescindible consulta durant molts anys, segurament durant generacions, pels estudiosos dels orígens de Catalunya. Felicitats, doncs, als autors i a l'editor per haver enllestit una obra de tan alt nivell científic, una obra que està a l'altura de la riquesa documental del nostre país, però que és més pròpia de països independents o d'estats dotats de poderoses infraestructures culturals que d'un país petit i dependent com el nostre, on molt del que es fa es fa per la voluntat de ser dels seus ciutadans.

JOSEP M. SALRACH
Institut d'Estudis Catalans
josep.salrach@upf.edu

VERNET BORRÀS, Joan (2019). *Els debats polítics i socials a la premsa de Reus durant el Sexenni Democràtic (1868-1874)*. Pròleg de Josep M. Roig Rosich. Reus: Edicions del Centre de Lectura, 261 p.

No és gens fàcil d'establir un model d'anàlisi pel que fa al context ideològic d'un període històric determinat. La premsa és un recurs fonamental per a concretar posicionaments davant conjuntures polítiques. Sens dubte, doncs, que el Sexenni

(1868-1874) —que marcà una delimitació quant a la irrupció d'un nou tipus de premsa, progressivament de més abast—, considerat per les bases republicanes com a revolucionari, ofereix motius de reflexió de base per a situar polítiques dutes a terme —en un moment de crisi objectiva d'un règim monàrquic— a través del polièdric republicanisme vuitcentista.

La recerca sistemàtica de Vernet Borràs (Vandellòs, 1942), que compta amb un altre estudi homònim aplicat a la pobla de la Selva del Camp,⁴ aporta —altre cop la història local com a pedra de toc per als estudis d'abast general— una visió general de la dinàmica política reflectida en els debats de la premsa local en el marc del Sexenni Democràtic. Es tracta d'un estudi exhaustiu de totes les publicacions reusenques del moment, que concreta actituds ideològiques davant qüestions sorgides en un cicle polític lampedusià (canvi continuista).

El que evidencia primordialment l'estudi que ens ocupa —degudament introduït pel panorama de publicacions entre 1856 i 1868, i les consegüents restriccions de lliber-

4. Joan VERNET I BORRÀS (2013), *Aspectes i processos electorals a la Selva del Camp durant el Sexenni Democràtic: (1868-1874)*. La Selva del Camp, Ajuntament de la Selva del Camp, 176 p.